

A. Siliņa: Fermas būvniecība nav vienkārša, saimniekam, kas uz šo darbu saņēmis, jāapzinās, ka būs jāsaskaras ar likumdošanas, plānošanas, ekonomiskās pamatošanas un uzturēšanas jautājumiem. Ar ko būtu jāsāk?

Pirmais, ar ko būtu jāsāk, un kur, cik man zināms, arī ir lielākās problēmas – aizņēmums bankā. Lauksaimnieks var samaksāt lielu naudu par fermas projekta izstrādi, pat iegūt Lauku atbalsta dienesta akceptu projekta īstenošanai, taču viss var apstāties bankā.

Tādēļ katram saimniekam, pirms sākt plānot modernizēšanu, jāapzinās savas finansiālās iespējas. Cik lielu aizņēmumu var iegūt bankā? Cik lieli ir resursi, ko zemnieks var piedāvāt ķīlas nodrošināšanai, un kā banka to vērtē? Ja banka jau pašā sarunas sākumā pasaka, ka saimniekam nav, piemēram, pietiekami daudz zemes, ko likt ķīlā, tad projektēšanu nemaz nav vērts sākt. Tātad – vispirms jātieks skaidrībā ar banku.

Nākamais ir Būvvalde. Visus likumdošanas punktus, kas skar fermas būvniecību, es nenosaukšu, bet Būvvalde iedos sarakstu ar prasībām, kas jāievēro no vides viedokļa, meliorācijas, enerģētikas viedokļa utt. Kad ir skaidri ar Būvvaldi risināmie jautājumi, tikai tad varam sākt runāt ar projektētāju.

Ir projektētāji, kas veidojuši neskaitāmus projektus, tie spēj piedāvāt skaistas ēkas, bet viņiem nav īpaši skaidrs, kas nepieciešams govij. Mums ir zināmas un normatīvos aprakstītas minimālās labturības prasības, bet, ja mēs gribam nākotnē slaukt ne vairs 10 tūkstošus, bet jau 12–15 tūkstošus kilogramu piena gadā, tad fermas projektā jāiestrādā visas iespējamās lietas govs komforta nodrošināšanai. Lai tā jau no bērna kājas nezinātu, kas ir stress un slimības. Ja ferma to nenodrošinās, tad, lai cik nopietni strādāsim pie ģenētikas un ēdināšanas, nekad no govs 15 tūkstošus neslauksim.

Projektētāji par to visu neko daudz nezina. Labākajā gadījumā viņi paskatīsies normas, cik liela platība uz vienu govī vajadzīga un kādas citas lietas, bet, kā minēju, likumdošanā ir rakstītas minimālās normas.

I. Tomsons: Pēdējos desmit gados ir uzceltas daudzas jaunas fermas. Vai pa šo laiku tomēr nav izvirzījušies vismaz daži projektētāji, kuri jau zina, kas govīm fermā nepieciešams?

Es pagaidām neesmu redzējis nevienu fermu, kur būtu 100% izdarīts viss, lai nodrošinātu govs komfortu. Tās fermas, kas uzceltas, nav sliktas. Tās ir vismaz divus soļus tālāk no situācijas, kāda bija vēl pirms 10 gadiem. Taču līdz ideālam mums vēl jāstrādā, lai mūsu bērni un mazbērni neteiktu: „Kāpēc veči jau uzreiz neizdarīja visu, kā vajag!”

I. Tomsons: Kāda ir izeja?

Izeja ir vienkārša. Mums ir daudz labu speciālistu, kas ir specializējušies konkrētā jomā, šo to zina arī no pārējām jomām, taču visās jomās kompleksi detaļas nepārzina. Ir jāvēršas pēc padoma pie vairākiem speciālistiem. Laba pieredze šajā ziņā ir uzkrāta Latvija Lauku konsultāciju un izglītības centrā.

Zemniekam jāreķinās, ka ir iekārtu pārdevēji, kas visiem spēkiem cenšas tikt pie pasūtījuma. Viņi spēj iestāstīt, ka var ekonomēt, jo, redz, visas govīs reizē neguļ un visas vienā laikā neēd, tādēļ var iztikt ar viņu piedāvāto risinājumu. Tā ir vājā vieta. Var jau saprast zemniekus, kad paklausa šādiem piedāvājumiem, jo naudas nav tik daudz, kā gribētos, un iespēja ekonomēt tiek vērtēta pozitīvi.

A. Siliņa: Kuri ir galvenie punkti, kam jāpievērš uzmanība jau projekta stadijā?

Visus punktus nosaukt nevaru, jo tad mums būtu jārunā nedēļa. Varu minēt tikai dažas lietas. Tā, piemēram, govij pie barības galda nepieciešamais vietas platums vismaz 70 centimetri, pie nosacījuma, ka nodrošina guļvietas govīm ne vairāk kā divās rindās. Ko atbildēt tiem, kuri argumentē, ka visas govīs reizē neēd un var paredzēt piemēram, 40 cm platu vietu, kā aitām? Jā, es tam piekrītu, bet var gadīties situācija, kad kādā rītā kaut kas aizķeras, nenostādā un barības dalītājs fermā iebrauc par pusstundu vai pat stundu vēlāk. Tad ēst grib visas, sākas grūstīšanās, stress un tiek zaudēt piens, ko atpakaļ nekādi vairs dabūt nevar. Tiek zaudēta nauda.

Otrs, lai cik dīvaini nebūtu – katrai govij nepieciešama plaša komforta zona, lai tās var brīvi pārvietoties, viena otru neaizskarot. Tām, tāpat kā cilvēkiem, nepatīk būt saspīestā vidē. Tām jāvar brīvi padzerties, negaidot rindā un nenervozējot.

Par guļvietām – daudzi saka, ka guļvietu var būt par 15% mazāk nekā nepieciešams visām govīm, jo visas vienlaikus neguļ. Dzīve parāda, ka tas neder. Cilvēks arī mājās izvēlas to vietu gulēšanai, kas šim nolūkam viņam šķiet piemērotākā. Tas pats ir govīm. Tas var būt saistīts ar āderēm vai citām smalkām lietām, bet ir vietas, kur neguļ neviena govīs, un tur neko padarīt nevar. Ja gribam, lai govīm fermā būtu pietiekams komforts, vietu skaitam jābūt par 15% lielākam nekā nepieciešams. Pretējā gadījumā būs govīs, kas gulēs mēslu vai barības ejā un citās nepiemērotās vietās, kas izraisīs tām dažādas veselības problēmas.

Vēl viena lieta – svaigs gaiss. Fermās gaisā ir daudz amonjaka, ogļskābās gāzes, sēra dioksīda. Tās ir indīgas gāzes, kas pamatā nosēžas tuvāk zemei. Turklāt ziemā šīs gāzes ir smagākas. Ventilācija darbojas faktiski tikai fermas augšdaļā. Ogrē ir pirmā ferma, kur ir ierīkota apakšējā ventilācija. Slikto gaisu pie grīdas nevar izgaiņāt, vienkārši atverot logus. To var dabūt prom tikai ar apakšējo ventilāciju.

I. Tomsons: Vai šī problēma ir arī atvērtā tipa nepiesietās turēšanas fermās?

Arī tajās. Vasarā, kad durvis ir līdz galam vaļā, apakšējais gaiss ar visām indīgajām gāzēm pa tām var izplūst, bet ziemā, kad durvis netur nepārtraukti vaļā, gaisa problēma arī šeit kļūst aktuāla. Īpaši lielas problēmas tomēr ar gaisu ir vecajās padomju laika fermās. Lopkopībā visas sliktās lietas summējas un kopumā dod savu negatīvo ietekmi. Ja fermā ziemā nav pienācīgas ventilācijas, tad sliktā gaisa ietekme var radīt nopietnas problēmas.

I. Tomsons: Daži saimnieki pieprasa projektētājiem izveidot jumta kores noteiktā leņķī, lai nodrošinātu pienācīgu ventilāciju.

Ļoti labi, tam ir nozīme gan ventilācijas, gan pareiza gaisa mitruma nodrošināšanā, jo īpaši ziemā. Kā zināms, viens kubikmetrs auksta gaisa spēj absorbēt daudz mazāk mitruma nekā silts gaiss. Ventilācija ir svarīga, un jebkurā gadījumā ir jādomā par gaisu, kas uzkrājas fermā tuvāk grīdai. Runājot par gaisu – uz 100 kg dzīvsvāra govij vajag 340 gramus skābekļa. Ja nav gaisa aprites, tā dzīvos, bet produkcijas ražošana nekāda dižā nebūs.

A. Siliņa: Ko jūs ieteiktu jumta segumu risinājumam? Tā, pirmkārt, ir naudas lieta, un šeit saimnieki mēdz ekonomēt. Uzskatu, ka jumts lielā mērā ietekmē komforta līmeni fermā. Kāda ir jūsu pieredze šajā lietā?

Ja ceļam nopietnu fermu, nepieciešams nopietns siltais jumts. Ar to mēs nodrošinām pareizu gaisa apmaiņu. Govi fermā esam „iespundējuši” pirms vairāk nekā 1000 gadiem, ģenētiski govs ir nākusi no dabas un svaigs gaiss tai ir ļoti nepieciešams. Diemžēl cilvēki par gaisa kvalitāti daudz nedomā. Ja sarēķinām no mitruma un it īpaši no skābekļa viedokļa, govij ideālos apstākļos nepieciešami 1200 m³ gaisa stundā. Tas ir liels apjoms.

Siltais jumts nodrošina dabisko ventilāciju. Tāpat nepieciešami arī siltie piepūšamie aizkari, lai siltumu varam noturēt tajā brīdī, kad ārpus fermas ir, piemēram, mīnus 20 grādi. Govij piena ražošanai vislabākā temperatūra ir +5 līdz +7 grādi, ja ir mazāk grādu, govs apēdīs vairāk barības. Tad jārēķina ekonomika, cik govs apēd un vai to varēs atgūt no ieņēmumiem par pienu.

Latvijas apstākļos siltinātais jumts vasarā nepieciešams pat vairāk nekā ziemā. Vasarā siltā un saulainā laikā jumts tiek uzkaršēts, un tieši zem tā var būt pat +60 grādi. Ja gaisa temperatūra ir +22 grādi un fermā ir liels gaisa mitrums, tad tas ļoti kaitē govju veselībai – tām var sākties smadzeņu tūskas un citas nelaiemes.

A. Siliņa: Kā jūs komentētu viedokli, ko pauž ne viens vien saimnieks – ir liela novietne, atvērtā tipa kūts ar aizkariem, kur būs liels dzīvnieku blīvums, kas nodrošinās pietiekamu siltumu. Tādēļ siltais jumts nebūtu nepieciešams. Vasarā gaisa apmaiņu nodrošinās ventilatori, šādi ietaupu izmaksas.

Ja ceļam, tad ceļam fermu tādu, kas nodrošina maksimālu komfortu. Ja naudas nepietiek, var celt šķūnīša tipa novietni. Pretējā gadījumā jārēķinās, ka bargā ziemā viss sasals, sākot ar mēslu transportieri. Siltumu var censties noturēt, maksimāli noslēdzot sienas, durvis, bet līdz ar to samazināsies ventilācija. Tad labāk celt vieglā tipa nojumes, dziļās kūtis, kas ir lētas. Jā, arī tajās ziemā var būt problēmas, bet šeit aukstā laikā govīm jānodrošina sausi pakaiši, lai tās negulētu mitrumā. Jā, pārāk liels aukstums nav labs, bet govs to var izturēt.

Šādās nojumēs ziemas apstākļos vienīgā problēma ir pieeja ūdenim. Aukstā laikā lopi negrib dzert aukstu ūdeni, ūdenim jābūt vismaz +10 grādus siltam, ideāli, ja var nodrošināt +15 vai +16 grādus. „Latvijas Piensaimnieks” par šo tēmu ir daudz rakstījis – uz barības vienību govij nepieciešami vidēji 4 litri ūdens. Ziemā var dot mazāk, vasarā – vairāk. Pie mūsdienu apstākļiem, lai govs būtu komfortā, vajag dot +16 grādus siltu ūdeni.

Katrs saimnieks var meklēt izdevīgāko risinājumu fermas ūdens sildīšanai. Vislētāk ir veidot apkuri ar malku, akmeņoglēm vai zemes siltumu. Divas reizes dārgāka būs dabas gāze, bet šķidrās kurināmais būs trīs reizes dārgāks. Pēdējais, ko ieteiktu izmantot, ir elektrība, kas ir piecas reizes dārgāka.

Pēc maniem aprēķiniem, vislētākie tomēr ir salmi. Ja ir salmu apkure, tad nebūs pārāk dārgi nodrošināt fermā ūdens cirkulāciju, lai govis varētu tikt pie siltā ūdens. Der arī kurināšana ar malku un pārējiem ekonomiskākajiem kurināmiem, tas neradīs lielus robus budžetā.

I. Tomsone: Kādi būtu jūsu ieteikumi, izvēloties stāvvietu aprīkojumu?

Pārsvārā Latvijas fermās šajā ziņā viss ir kārtībā, jo aprīkojuma izmēri ir zināmi un tos visi cenšas ievērot. Kaut arī kļūdas gadās.

Ir kāda lieta par govīm un barības galdu. Kur govis šeit iegūst stresu? Tas notiek brīdī, kad tās, stāvot cieši viena pie otras, spiestas rēķināties ar mēsli skreiperi, kam jākāpj pāri. Risinājums – pie barības galda uz grīdas jāizveido neliels pakāpiens 10 cm augstumā un 40 cm platumā. Uz šī pakāpiena govis var likt priekškājas, un mēsli transportieris traucē tikai pakaļkājām. Šādi tās gūst mazāk stresa. Šāds pakāpiens ierobežo pārvietošanos arī tām govīm, kuras pieradušas izslaucīt barību no viena statņa malas līdz otrai. Pakāpiens govīm pie barības galda neļaus nostāties slīpi, aizņemot lieku vietu, jo tad viena kāja būs jāliek uz grīdas. Tas nav ērti. Ir govis, kam patīk mest ārā barību. Stāvot uz pakāpiena, govij ir grūtāk *ķēpāties*. Lai govīm būtu ērtāk, pakāpienu pie barības galda var apsist ar gumiju, tad uz priekškājām nebūs lieks spiediens.

Vēl viena kļūda, ko mēdz ieprojektēt – barības galdu pacelt par 20 vai 25 cm augstāku. To darīt nevajadzētu, jo govs pēc būtības ir radusi ņemt barību no zemes, no nulles līmeņa. Barības galdu var pacelt 5 cm, maksimums 10 cm, augstumā no grīdas. Jāatceras, ka govij, ņemot barību no nulles līmeņa, izdalās siekalas, bet, jo mazāk tai jānoliecas, jo mazāk siekalas izdalās un mazāk tā spēj apēst. Lai izdalītos siekalas, pie barības liek sodu. Šī piedeva jālieto mazāk, ja govij ir iespēja ņemt barību no nulles līmeņa.

I. Tomsone: Ir lauksaimnieki, kuri par vislabākajām uzskata atvērtā tipa fermas, bet citi turas pie viedokļa, ka gotiņām vajag siltumu un tādēļ labākas tomēr ir vecās, slēgtās fermas. Kāds ir jūsu viedoklis?

Ja naudas ir pietiekami, ferma jāveido pēc principiem, par kuriem runājām iepriekš. Ja naudas mazāk – jātaisa šķūnītis. Jāceļ dziļā kūts ar sausiem pakaišiem pietiekamā daudzumā. Tikai nevajadzētu šādu kūti, tā teikt, iedzīt zemē. Tad barības galdu nepieciešams pacelt nedaudz virs zemes un pieejai pie tā nepieciešami pakāpieni. Ja kūts ir pārāk dziļa, slikto gaisu, kas sakrājas ejā, ārā dabūt būs ļoti grūti.

I. Tomsone: Kādas būtu optimālās fermas būvniecības izmaksas, rēķinot uz vienu dzīvnieku?

Jārēķinās ar vidēji 3000 latiem (pārreķinot – 4268 eiro) uz vienu dzīvnieka stāvvietu visam projektam 500 slaucamo govju vietām. Šķūnīša tipa dziļās kūts izmaksas nebūs lielākas par 1000–2000 latiem (1422–2845 eiro) uz vienu govju stāvvietu.

I. Tomsons: Kad vēlmais projekts ir gatavs, kāds ir nākamais solis?

Zemniekam noteikti vajadzētu nākt uz LLKC, lai kopīgi ar speciālistiem izvērtētu, cik pareizi ferma ir izprojektēta detaļās. Fermās noteikti nevajadzētu nekādus stabus, kas apgrūtinātu tehnoloģiju ieviešanu. Noteikti līdz galam nevajadzētu uzticēties projektētājiem un celtniekiem. Viņi nav lopkopības speciālisti, viņi ir būvnieki.

A. Siliņa: Latvijā nav tipveida projektu, katra vieta, katra saimniecība un katrs saimnieks ir atšķirīgs, līdz ar to nepieciešama individuāla pieeja. Jo vairāk saimnieks vai speciālists zina konkrētos apstākļus, izpētījis un savācies pieredzi, jo labāks būs rezultāts.

Kad eju fermās, vienmēr pamēru, cik platas un garas ir guļvietas, cik platas ejas utt. Ir sarakstītas grāmatas, kādiem jābūt mēriem fermās, bet ne vienmēr tie der, lai perspektīvā no govju slauktu 12 tūkstošus piena gadā. Visur literatūrā ir norādītas minimālās, ne optimālās platības. Piemēram, optimālajam guļvietu platumam būtu jābūt vismaz 1,25 m un ejai jābūt 4,25 m platai, lai govju varētu brīvi pārvietoties un viena otra nēgrūstītu.

A. Siliņa: Zemnieki kāpj uz veciem grābekļiem, jo fermu izveidei par pamatu ņem padomju laika zināšanas, kad no govju slauca 2000 kg piena gadā. Šobrīd modernās piensaimniecības mērķis ir slaukt 12 000 kg gadā. Ja saimnieks ieklausās 20% no tā, ko viņam konsultants stāsta un divu gadu laikā no 4000 kg piena gadā izslaukumu paceļ līdz 7000 kg, viņš jūtas laimīgs. Viņš nesaprot, kādēļ būtu jāslauca 12 000 kg, jo šķiet, ka ir sniedzis lopiņam maksimālo komfortu. Kā mainīt domāšanu, lai pārkāptu priekšstatam, ka 7000 kg gadā ir pietiekami? Radīts mīts, ka vairāk piena slaukt ir ekonomiski neizdevīgi.

Es 100% piekrītu, ir grūti konsultēt ilgu gadu savā arodā strādājušus zootehniķus. Viņi ir grūti pārliecināmi, ka 7000 kg nav un nevar būt robeža un ekonomiski pats labākais variants. Neesmu rēķinājis izmaksu un ieņēmumu bilanci, ja no govju slauc 15 000 kg gadā, bet varu galvu likt ķīlā, ka 10 000 kg gadā slaukt ir ekonomiski izdevīgi. Neizdevīgi tas kļūst tad, ja kaut kas nav kārtībā – ja govju trūkst gaisa, vietas utt. Tādā gadījumā var dot, cik labu barību gribam, lielu izslaukumu nebūs.

A. Siliņa: Esam rēķinājuši ekonomiku saimniecībās, kur slauc jau 13 000 kg piena gadā, un secinājuši – tas ir izdevīgi. Izdevīgāk nekā slaukt no govju 7000 kg gadā.

Es tam ticu. Protams, ja grib slaukt vairāk, nepieciešama labāk samaisīta barība, atbilstoši govju fizioloģiskajām vajadzībām, bet tai nebūs nepieciešams divas reizes vairāk.

Es zinu, ka ir saimnieki, kas ir centušies iegūt izslaukumus virs 7000 kg gadā, pērkot dārgu ģenētiku. Taču bieži vien efekts netiek panākts. Ja govju ar labu ģenētiku, kas spēj dot vismaz 10 000 kg piena gadā, nesaņem atbilstošu barību un komfortablu apstākļus, tās mēdz ātri

sabrukt. Tad saimnieks domā, ka pie vainas ir lielais izslaukums. Lai govš dotu daudz piena un būtu vesela, tai jāatrodas labos komforta apstākļos un jāsaņem tieši tāda barība tieši tādā daudzumā, kā tai nepieciešams. Tad tā dzīvos pietiekami ilgi un ražos labi.

A. Silīņa: Daudzi mazie saimnieki vēlas paplašināties un modernizēties. Kāds risinājums ir saimniecībām, kas grib palielināt lopu skaitu no, piemēram, 20 uz 50 vai 60.

Manis jau pieminētās šķūnīša tipa fermas. Nojumes dzīvniekiem ar dziļajiem pakaišiem, ar vienu atvērtu pusi un mēslu bedri vienā galā. Šādas fermas var arī labi paplašināt. Latvijā ir vairāki labi piemēri. Govis te var labi sagrupēt ar aizgaldiem jeb režģu sistēmām. Ja vienā galā ir mēslu laukums, otrajā nevajadzētu likt slaukšanas zāli, lai fermu var pagarināt, ja nepieciešams. Svarīgi, lai par ganāmpulku domātu jau no teļu vecuma – arī teļiem ir jāizslēdz stress. Ja tie dzīvo ārā, tiem ir pietiekami daudz gaisa, taču zemā temperatūrā tiem nepieciešams vairāk barības.

A. Silīņa: Kā izvēlēties būvniekus?

Jāatceras, ka būvuzrauga izmaksas ir ierēķinātas projektēšanas izmaksās. Kad ar projektētājiem visas vēlmes ir saskaņotas un projektā tās attiecīgi ir ieliktas, tad jāatrod būvuzraugs, kurš ir pazīstams, savs cilvēks. Nevis būvnieku ieteikts. Tātad, galvenais, lai būvuzraugs nebūtu ar celtniekiem uz vienu roku un nepievērtu acis uz celtnieku pieļautām paviršībām. Būvuzraugs ir atslēgas cilvēks. Svarīgi, lai viss nepieciešamais būtu projektā paredzēts un celtniecības gaitā neko nevajadzētu mainīt. Tas radīs papildu izmaksas.

Tas, ka ES atbalstītiem projektiem nepieciešams rīkot konkursus un izvēlēties izdevīgāko piedāvājumu, protams, nav laba lieta, jo tas dod iemeslu dažām būvkompanijām bremsēt procesu. Ir uzņēmumi, kas tikai ar to vien nodarbojas, kā raksta konkursa rezultātu protestus, lai nopelnītu ar to, ka prasa naudu par protestu atsaukšanu. Ir grūti pateikt, kurš labs būvnieks, kurš slikts. Svarīgi ir novērtēt, ko konkrētā būvkompanija iepriekš būvējusi, kādas ir atsauksmes, rekomendācijas no citiem pasūtītājiem.

ANITA SILIŅA, LLKC Lopkopības kompetenču centra vadītāja,

IVETA TOMSONE

Intervija publicēta žurnāla „Latvijas Piensaimnieks” februāra numurā